

Peter Sedlák

(Katoličko sveučilište, Teološki fakultet, Košice, Slovačka)

JAKUŠIĆI - PLEMIĆI SLAVONSKOG PORIJEKLA U POVIJESTI SLOVAČKE

UDK 929.7(497.5):94(437.6)“15“

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 26. 1. 2006.

Na temelju izvora i tiskom izdane literature, autor piše o obitelji Jakušić koja je zbog turske opasnosti, u drugoj polovici 16. stoljeća, iz domovine Slavonije došla u sjeverne dijelove Habsburške Monarhije, na područje današnje Slovačke. Kronološki prikazuje njihovu genealogiju i daje značajne informacije o njihovim posjedima, uglavnom u selu Pruské, o obiteljskim vezama te posebno o biskupu Jurju Jakušiću i o kraju njihova boravka na tlu Slovačke, na izmaku 17. stoljeća.

Ključne riječi: obitelj Jakušić, biskup Juraj Jakušić, Hrvatska i Slavonija, Slovačka, Vršatec, selo Pruské, Eger, donacija, utvrda, vlastelinstvo, unija s pravoslavnima.

Pripadnici slavonske obitelji Jakušić (*Jakusith, Jakusich, Jakosith, Jakosich, Jakossyth, Jagosics*) dospjeli su na tlo današnje Slovačke u prvoj polovici 16. stoljeća. Uzrok njihova odlaska iz stare domovine bila je ekspanzija Turaka na Balkanski poluotok te službene dužnosti u državnom ustrojstvu Habsburške Monarhije.

Već oko 1451. godine, u vrijeme ratova Ivana Hunyadyja, spominje se Ladislav Jakušić, koji je u Srbiji kupio dio vlastelinstva Kupša. Njegov predak bio je Jakov ili Jakuš, od kojega potječe obiteljsko ime Jakušić.¹ Iako se u Kraljevskim knjigama 1526. spominje Grgur Jakušić iz Pištikianovca (*Gregorius Jakosith de Pistkianoucz*) iz Križevačke županije,² Jakušići o kojima se piše u ovom članku koristili su pridjevak „de Orbova“, što se odnosi na selo Vrbovu u Požeškoj županiji.

¹ Andreas Lehotzky: *Regni Hungariae et partium eidem annexarum statuum et ordinum seu nobilium familiarum stemmatographia*, (dalje: *Stemmatographia*), Posonii 1807., str. 192; Ivan Nagy: *Magyarország családai*, 5, Pest 1859., str. 288.

² Magyar Országos Levéltár (dalje: MOL), Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 761. Osim Jakušića spominje se u pismu još npr. Toma Šavlović iz Šavlovca, Toma Turković iz Visokog, Petar Pavleković iz Rakovca i drugi. Radi se o plemićima kojima je kralj Ljudevit II. u pismu od 6. veljače 1526. potvrdio plemićke povlastice i slobode na vlastelinstvu Veliki Kalnik.

Kao prvi poznati članovi obitelji Jakušić na tlu Slovačke spominju se Franjo i njegov brat Andrija. Njihovi su roditelji bili otac Jakušić de Orbova, nepoznata krsnog imena, i majka Ana rođena Ostrošić.³

Franjo je bio 1550.-1552. kapetan tvrđave u gradiću Šahy, koja je zbog napada Turaka nastala 1546. preuređenjem drevnog premonstratskog samostana u kamenu tvrđavu. Franjo je dva puta odbio napad Turaka iz Váca i Szécsénya, no 4. srpnja 1552. nije uspio. Vodio je 88 konjanika i 50 pješaka, što nije bila velika i jaka vojna snaga. Premonstrati, koji su još boravili u samostanu-tvrđavi, napustili su Šahy i otišli u sigurniji samostan u Hronský Beňadik. Sudbina Franje Jakušića sljedećih šest godina nije poznata, tek se 1558. javlja kao kapetan tvrđave Eger i 1560. podkapetan tvrđave Győr (Raab). Za svoje zasluge u obrani države dobio je posjede od kralja. Prva se donacija spominje 8. ožujka 1565., kada je kralj Maksimilijan I. Franji Jakušiću darovao posjede ostavljene nakon smrti Gašpara Kaszayja zato što Kaszay nije imao muškog nasljednika u svojem rodu. Jakušić je tako dobio prve posjede na tlu današnje Slovačke u županiji Trenčín: Klúčové, Ostratice, Dolné Ostratice ili Kzsay-Ostratice i zaselak Orlovec. Sva sela osim Klúčova tijekom vremena su se sjedinila u današnjem selu Ostratice.⁴

Po svojoj teti Katarini, koja je bila udana za Ivana Oroszlánkeowya de Slopna, dobio je godine 1576., kao podkapetan tvrđave Győr, drevno vlastelinstvo tvrđave Vršatec (mađ. Oroszlánkő, njem. Löwenstein),⁵ kojem je u 15. stoljeću kratko vrijeme (1407.-1424.) bio vlasnik palatin Nikola Gorjanski. Vlastelinstvo se nalazi na desnoj strani rijeke Váh, nasuprot gradiću Ilavi, koji su posjedovali Ostrošići. Franjo je bio tutorom Nikole Vršatečkog, posljednjeg člana obitelji, a kada je Nikola 1574. umro, Franjo je dobio vlastelinstvo, ali je morao kraljevskoj komori isplatiti 1600 zlatnika te je 1576. bio uveden u posjed vlastelinstva. U sklop vlastelinstva bilo je tada uključeno, osim tvrđave, devet cijelih sela: Pruské s kurijom, Vyčapy, Bohunice, Tuchyňa, Malé Mikušovce, Veľké Mikušovce, Vršatské Podhradie, Červený Kameň i Krivoklat. Osim toga je Franjo Jakušić dobio imovinske udjele u selima Dulov, Nová Ves, Chocholná, Klobušice, Iliavka, Zamarovce s kurijom i neke zemlje između gradića Beluša i sela Visolaje, koje je već pokojni Nikola, sin Ivana Oroszlánkeowya de Slopna, dao u zalog plemiću Szunyoghu.⁶ Franjo Jakušić je, kao

³ Iván Nagy, cit. dj., 5, Pest 1859., str. 288.

⁴ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 3, str. 580.: „*totalem possessionem Kluchowa alias Kluchowa vocatam, item totalem portionem possessionar. in possessionem Zretze aliter Also Zretze aut Kaszay Zretzeze nominata una cum domo et curia Nobilitari ibidem sita nec non totali praedium Orlowycza sive Orlowychkapolya vocatam omnis in Threnchinum...*“

⁵ Kletus Bielek: *Vršatec*. U: *Tovaryšstvo*, 2/1895., str. 152. Autor piše da je obitelj Jakušić dobila vlastelinstvo 1579. Alexander Lombardini, *Vršatec (V stolicy Trenčianskej)*. U: *Slovenské pohľady*, 17/1897., str. 104. Autor piše da je Franjo Jakušić dobio tvrđavu 1577. Na slovačkom se tvrđava zove Vršatec, što znači oštar kameni vrh. Mađari su ga nazivali Oroszlánkő, na hrvatskom Lavlji Kamen, jer mađ. oroslán = lav, kő = kamen, stijena.

⁶ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 4, str. 41-42.

dobar gospodar, u trećoj trećini 16. stoljeća sagradio na tvrđavi Vršatec renesansnu palaču za stanovanje jer je tvrđava do tada bila samo vojna građevina, sa stražarskim tornjem, bedemom i manjim prostorima za prebivanje posade i stoke te za čuvanje hrane. Tvrđava je koristila prirodne pogodnosti, kameni tunel, stube u kamenu i znatnu razliku u visini terena, jer dok su joj ulazna vrata na nadmorskoj visini od 805 m, toranj na najvišoj točki kamenog masiva nalazi se na nadmorskoj visini od 897 m.

Za gospodarski i trgovački razvitak vlastelinstva Franjo Jakušić pobri-
nuo se 1579., kada je zamolio kralja Rudolfa I. za godišnji i tjedni sajam u selu Pruské. Kralj je pozitivno odgovorio i pismom datiranim 24. ožujka 1579. u Pragu dao je dozvolu da u Pruski bude godišnji sajam dva puta na godinu oko blagdana svetih mučenika Jurja (23. 4.) i Lovre (10. 8.), a obični sajam bilo kojeg tjedna u srijedu.⁷

Nesumnjivo ekonomski dobro osiguran i bogat plemić, Franjo Jakušić je u posljednjoj trećini 16. stoljeća sagradio u gradiću Pruské renesansni dvorac koji postoji do današnjih dana. Premda je kaštel bio kasnije još dograđivan, sačuvan je četverokutni tlocrt, dvije kule i dio grabe. Franjo je dobio nekoliko posjeda od kralja i na tlu današnje Mađarske. Poznato je da je 1579. kao győrski kapetan dao u zalog isusovcima u Komarnu gospoštiju Agard (županija Fejér), koju je dobio od kralja Rudolfa (1576.-1608.). Iste godine prepoštu u Stolnom Biogradu (Székesfehérvár) Franjo je darovao gospoštiju Etyek. Crkvi Majke Božje, koju se nazivalo „njemačkom“, darovao je vlastelinstvo Sósokút.

Najkasnije 1559. Franjo je bio oženjen Katarinom Petróczy i imao troje djece, sinove **Emerika** i **Andriju**⁸ i kćer Doroteju, koja je bila udana za Franju Serényja de Kis Serény. Već šezdesetih godina 16. stoljeća Jakušići su dobili posjed Vlachovice u istočnoj Moravskoj. U kolovozu 1592. Doroteja je preuzela od svoje braće polovicu vlastelinstva Vlachovice i sa suprugom Franjom naselila se u vlahovičku tvrđavu kao u svoje glavno sjedište. Doroteja se spominje u pismu ostrogonskoga nadbiskupa Ivana Kuthassyja 1600. godine u slučaju imovinskog prijenosa vlastelinstva Bodokew u Abovskoj županiji (Abaúj) koje je bilo dio imovine njezina supruga. Osim toga, Doroteja je sa suprugom stekla u Moravskoj još i vlastelinstvo Sehradice, a 1613. kupili su tvrđavu i vlastelinstvo Nový Světlov. Rodila su im se četvorica sinova: Emerik, Mihael, Pavao i Gabrijel, od kojih su Emerik, Mihael i Gabrijel studirali na sveučilištu u moravskom gradu Olomoucu. Dorotejin suprug Franjo umro je 1621. Njezin praunuk Antun Amand Serényi

⁷ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 4, str. 156.

⁸ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 4, str. 467-468; Pavol Horváth, *Slovenská genealógia rodu Petróci z Košec z roku 1640*. U: Genealogicko-heraldický hlas, br. 1-2/1992., str. 15.

dobio je 1702. od kralja, zbog svojih usluga u ratu s Turcima, posjed Brestovac kraj Požege u Slavoniji.⁹

Franjo Jakušić je umro 1580. Spominje ga se još u pismu kralja Rudolfa I. iz 1582., ali kao pokojnog, kada se kaže da je prije nekoliko godina bio svjedok kupoprodaje vlastelinstva tvrđave Vinica u Varaždinskoj županiji i vlastelinstva dvorca Dubovec u Križevačkoj županiji između Sofije r. Forgač de Ghymes, udovice Pavla Barocz-Venčeslavića de Sawol, i Nikole Isthvanffyje.¹⁰ Franjine posjede dobila su kao baštinu njegova djeca.

Andrija, Franjin brat, boravio je nakon bratove smrti u tvrđavi Vršatec. Još prije dolaska Jakušića, stanovništvo tog vlastelinstva primilo je oko 1560. godine protestantsku vjeru. Andrija je, kao bivši pitomac konvikta u Beču, ostao vjeran katoličkoj vjeri i želio je povratak svojih podanika u Katoličku crkvu. Zbog toga je, „zabrinut za spas vjernika – podanika svojega vlastelinstva“, napisao pismo isusovcima u Kláštor pod Znievom (Turiec) i tražio barem jednoga isusovca misionara, koji bi njegove podanike vratio u Katoličku crkvu. Godišnji izvještaj iz 1593. piše da je gospodin Jakušić vrlo usrdno tražio misionara i želio da isusovci ne iznevjere njegovu nadu. Napokon je na vlastelinstvo Vršatec i u njegova sela te gradić Pruské došao jedan po imenu nepoznat isusovac-misionar, kojega su ljudi primili s velikom radošću. Misionar je najprije u župama uveo novi kalendar, koji je na poticaj pape Grgura XIII. reformirao Kristofor Klavius. Župnu crkvu u gradiću Pruské obnovili su u katoličkom duhu i ukrasili je namještajem tipičnim za katoličke crkve. U crkvi su počeli slaviti svete mise i katoličke pobožnosti. Nakon misije prvog došao je za kratko vrijeme i drugi isusovac, koji je također uspješno pastoralno radio pa godišnji izvještaj od 1597. piše da se ispovjedilo 559 katolika i da je misionar krstio 61 dijete.¹¹ Za katoličku obnovu stanovnika vlastelinstva zaslužni Andrija Jakušić bio je oženjen. Njegovom je suprugom bila Angelika Révay, jedna od jedanaestero djece iz obitelji Ladislava Révayja i Ane r. Eszteleky, vjenčanih 1495. Čini se ipak da Ladislav s Angelikom nije imao djece.

Andrija Jakušić, sin Franjin, rođen 1584. godine, stekao je 28. lipnja 1606. naslov baruna.¹² U jesen iste godine bio je prisutan na pregovorima između cara i ustanika Stjepana Bočkaja (Bochkay), koji su se završili potpisom Bečkog mira 11. studenoga. Ovdje treba istaknuti da su vojnici Stjepana

⁹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 5, str. 480; Milena Ostrolucká, *Uhorská šľachta na Morave do polovice 17. storočia*. U: Genealogicko-heraldický hlas, br. 1/1998., str. 7; Zdeněk Pokluda, *Šeréniove na Moravě a jejich uherské návraty*. U: Genealogicko-heraldický hlas, br. 1/2003., str. 34-38.

¹⁰ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 4, str. 316.

¹¹ Emil Krapka i Vojtech Mikula, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561-1988*. (Cambridge, 1990.), str. 207.

¹² MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 5, str. 749-750; Béla Kempelen, *Magyar nemes családok V.* (Budapest, 1913.), str. 225.

Bočkaja 1605. napali i tvrđavu Vršatec, no nisu zauzeli jaku tvrđavu. Ispod njezinih zidova morali su otići bez ikakva ratnog uspjeha. Godine 1607. oženio se Andrija groficom Juditom Thurzo (1585.-1637.), kćeri palatina Jurja Thurza i njegove prve žene Katarine Zrinski. Andrija je 1608. želio kupiti tvrđavu Brumov u Moravskoj, a kada mu to nije uspjelo, napao ju je zajedno s vojnicima Emerika Doczyja pa su tvrđavu opljačkali. Od kralja Matije II. stekao je 1614. godine za „oppidum“ Pruské dozvolu za tri godišnja sajma, koji su se održavali na blagdane sv. Petra i Pavla (29. 6.), sv. Elizabete (17. 11.) i sv. Grgura Pape (25. 5.).¹³ Sa suprugom Juditom imao je devetero djece, četiri sina i pet kćeri. Vjerojatno zbog vjenčanja s Juditom, koja je bila evangeličke vjeroispovijesti, Andrija je također postao protestant. Za njegova vladanja na vlastelinstvu je ojačala evangelička crkva. Katoličkog župnika Andrija je potjerao i crkvu sa župnom kućom i zajednicom dao protestantskome propovjedniku Nikoli Palladisuu. Evangelički je pastor vodio župnu zajednicu do 1634. godine. Za to je vrijeme Andrija s Juditom očitovao prema župnoj crkvi znatnu darežljivost.¹⁴ Andrija je radio kao kraljev diplomat, a još više kao diplomat svojega tasta, palatina Thurza. 1609. i 1618. radio je kao diplomat u Šleskoj, a na kraju sječnja 1621. sudjelovao je, s palatinom Stanislavom Thurzom i Ivanom Šándorom, na strani ustanika Gabriela Bethlena na pregovorima u Hainburgu. Andrija je umro 26. ili 28. listopada 1623. i pokopan je u župnoj crkvi u Pruski.¹⁵ Sačuvana su neka njegova pisma koja je slao palatinu Jurju Thurzu. Tako je npr. 1614. pisao palatinu o epidemiji bolesti u selu Bohunice. Iako se radilo o dječjoj bolesti (lat. morbilli), epidemija se proširila i na odrasle.¹⁶

Od Andrijine i Juditine djece najpoznatiji su **Juraj** i **Emerik**. Makar samo kratko, spominjemo ovdje i ostalu djecu. **Ivan** je bio oženjen baronesom Katarinom Szunyogh de Jesenicze et Budethin, kćerom Gašpara Szunyogha, gemerskog župana (1642.-1659.). Ivan je s Katarinom imao tri kćeri, Juditu, Katarinu i Suzanu (1643.-1676.), kasnije udanu za Nikolu Tökölyja i nakon njegove smrti za Gašpara Sirčića (Sirchich). Protiv Suzane je 1662. bio vođen sudski proces jer je bila optužena kao vještica (boszorkány). Judita je bila suprugom Ladislava Révayja. Katarina je bila udana čak četiri puta: 1. za Sigismunda Čákyja (Csáky), 2. kao udovica za Ladislava Révayja, 3. za Stjepana Orehóczyja i 4. za Gašpara Szunyogha. Godine 1672. kralj Leopold izdao je konfirmaciju kojom je potvrdio Katarinin testament prema kojem je ona svoju pokretnu ostavštinu (predmete od zlata i srebra,

¹³ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 6, str. 533-534.

¹⁴ Kletus Bielek, cit. dj., str. 152; Alexander Lombardini, c. d., str. 106.

¹⁵ Alexander Lombardini, cit. dj., str. 106; *Slovenský biografický slovník II.* (Martin, 1987.), str. 511; Jozef Kočiš, *Imrich Thurzo a jeho korešpondencia (1609-1621)*. U: Slovenská archivistika, br. 2/1988., str. 84.

¹⁶ Jozef Kočiš, *Juraj Thurzo a jeho korešpondencia 1587-1616*. U: Slovenská archivistika, br. 2/1990., str. 70.

novac) ostavila drugom suprugu, tj. Ladislavu Revayju. Katarinina oporuka bila je napisana mađarskim jezikom pred četiri svjedoka. Kasnije je kralj dao Katarini u zalog vlastelinstvo i grad Tarján s okolicom, ispod tvrđave Salgó.¹⁷

Brak između Ivana i Katarine nije bio sretan. Ivan, koji je bio mnogo stariji od Katarine, dao je iz ljubomore 23. lipnja 1647. ubiti Franju Forgača, župana županije Tekov (Hont), koji je putovao u Moravsku i često posjećivao njegovu suprugu u tvrđavi Vršatec. Kratko vrijeme nakon ubojstva o kojem piše Franjina majka Ester r. Bossányi, Ivan je 1649. umro i mlada se udovica Katarina udala za Valentina Balassu te živjela u kaštelu u selu Visolaje. Kralj Ferdinand III. je nakon Ivanove smrti pismom od 17. travnja 1649. predao odgoj i administraciju imovine triju kćeri do vjenčanja majci Katarini r. Szunyogh.¹⁸ Zbog baštine po ocu Gašparu imala je Katarina Szunyogh velike probleme i parnice s rodbinom, npr. 1667. optužili su je Magdalena Piszarszka, uдова Emerika Szunyogha, i Gašpar Szunyogh.¹⁹ Godine 1675., opet u ime Gašpara Szunyogha i njegove supruge Barbare, Suzanu i Katarinu Jakušić te grofa Valentina Balassu, župana županije Hont i kapetana Krupine, optužio je konzilijar i *plenipotentiarius* Matija Hedli de Hedlfalva, tražeći da mu se isplate interesi od 1667. godine.²⁰

O **Nikoli** ima vrlo malo podataka. Čini se da je njegovom suprugom bila Sidonija r. Petróczy iz tvrđave Košec. Poneki povjesničari pišu da je bio čuvar kraljevske krune.

Elizabeta (1620.-1648.) je bila udana za plemića Ladislava Barkóczyja (1601.-1659.), kapetana tvrđave Kalló i kasnije župana županije Bereg. Sa suprugom je držala posjede u županijama Sabolč i Satmar, kako je poznato iz sporazuma o transakciji između Ladislava i Stjepana Bethlena de Iktar iz 1633. godine.²¹ Elizabeta je s Ladislavom Barkóczyjem imala pet sinova, kao što se spominje u pismu kralja Ferdinanda III. iz 1655. Ladislav je tada dobio posjede nakon smrti Gabriela Lonyaya, koji nije imao ni muškog ni ženskog potomaka. No, Elizabeta je već 1655. bila pokojna, a Ladislav drugi put oženjen, Anom Péchy.²²

Katarina se udala za Franja Daróczyja, koji je 1614.-1617. bio župan županije Bereg. Pismom od 1. lipnja 1636. Katarina obavještava bratislavskog župana i kapetana tvrđave Nové Zámky (Ersékújvar) da je njezin suprug

¹⁷ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 15, str. 445-447; Iván Nagy, cit. dj., 5, (Pest, 1859.), str. 288-289.

¹⁸ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 10, str. 238 (*...ut eadem domina Catharina Zunyogh universa bona dictarum pupillarum usque ad emaritationem ipsarum nomine tutoris, tenere, possidere, et conservare*).

¹⁹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 13, str. 450-453.

²⁰ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 15, str. 860-861.

²¹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 8, str. 25-29.

²² MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 11, str. 306-307.

umro 30. travnja 1636. i da će biti sahranjen u kapelici u selu Drahňov.²³ Kasnije se Katarina kao udovica udala za baruna Stjepana Palocsajja, gospodara tvrđave i vlastelinstva Niedzica u Spiškoj županiji.

Ana je bila udana za Ivana Drugeta iz Humenna. Sa suprugom je, osim Humenna, posjedovala i Užgorod. Ivan je 22. studenoga 1645. umro kao 36-godišnjak i bio je nakon pogreba u Užgorodu pokopan u kripti u Trnavi uz svojega oca Jurja. Sljedećih godina Ana je morala rješiti imovinske odnose oko Ivanove baštine. Pokojni suprug je, još za života, ostavio 1638. Ani i sinovima Jurju i Ladislavu te kćerima Katarini i Barbari vlastelinstvo tvrđave Trebišov (Terebes), vlastelinstvo u gradiću Zemplín sa svim pripadnostima i tri vinograda u gradiću Tállya, Nagy Palotu, Kis Palotu i Turo Szölö, sve u Zemplinskoj županiji. Prema popisu u pismu palatina Ivana Draškovića de Trakostian, vlastelinstvo je vrijedilo sto tisuća ugarskih zlatnika.²⁴ Kada joj je 1649. vlasništvo potvrdio kralj Ferdinand III., Ana je, kao vjerna članica Katoličke crkve, koristila bogatstvo za obnovu katoličkih ustanova u vrijeme rekatalizacije. Tako je u pavlinski samostan u Trebišovu 1650. godine opet uvela redovnike, koje je iz grada potjerao Petar Perényi.²⁵

Judita je bila redovnica i o njezinu životu nema drugih podataka. Napokon, **Sara** je bila suprugom baruna Lovre Zaya de Csömör.

Iz obitelji Jakušić najveću je karijeru na društvenom i vjerskom polju izgradio **Juraj**, koji se rodio 1606. ili 1609. na dvorcu Jakušića u Prusku. Kao 14-godišnjak prešao je, nakon misionarskog rada isusovca Lamormaina, s protestantizma na katoličku vjeru. 1625. studirao je u poljskom Wroclawu, a 1629. studirao je teologiju u Rimu na kolegiju Germanico-Hungaricum. Odlikovao se u znanosti i pobožnosti pa ga je nakon svećeničkog zaređenja papa Urban VIII. imenovao svojim komornikom. Nakon povratka u Ugarsku, kao plemić dobivao je jedan za drugim različite crkvene naslove i prihode od pojedinih crkvenih ustanova. 1631. postao je ostrogonski kanonik i budimski prepošt, a 1634. Petar Pázmany imenovao ga je za nadbiskupskog vikara Ostrogonske nadbiskupije. Napokon, kralj Ferdinand II. imenovao ga je 5. listopada 1635., kao 26-godišnjaka, srijemskim biskupom.²⁶ Budući da je Srijem tada bio pod vlašću Turaka i biskup nije mogao boraviti u sjedištu biskupije, stekao je 20. listopada 1635. naslov i prihode prepošta zbornog kaptola sv. Martina u Požunu (Bratislavi).²⁷ Kad je 1637. baštiniio posjede po svojem ocu Andriji, biskup Juraj Jakušić dao ih je u zakup isusovcima u

²³ Frederik Federmayer: *Svadobné a úmrtné oznámenia z pálfiovskej korešpondencie (zo 16.-17. storočia)*. U: Genealogicko-heraldický hlas, br. 2/2002, str. 36.

²⁴ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 10, str. 279-288; Štefan Lenčič: *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*. (Humenné, 2003), str. 111-112.

²⁵ Štefan Lenčič: cit. dj. str. 109.

²⁶ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 8, str. 88; Pius Bonifatius Gams, *Series episcoporum Hungariae*. (Ratisbonae, 1873), str. 379; István Sugár: *Az egri püskökök története*. (Budapest, 1984), str. 319.

Komarnu. U duhu Pázmanyeve reforme crkve održao je 7. sječnja 1637. u gradiću Senec sinodu za svećenike požunskog (bratislavskog) arhidakonata. U to je doba duže vrijeme boravio u Beču kao izaslanik ugarske biskupske hijerarhije ili crkvenog staleža (*ecclesiasticus status*), radi neprijateljskog ponašanja palatina Nikole Eszterhazyja prema Katoličkoj crkvi.²⁸

2. svibnja 1637. godine imenovao ga je kralj Ferdinand III. za biskupa u Vesprimu pošto je biskup Juraj Lippay de Zombor premješten u Eger.²⁹ Prihode od budimske prepoštije ostavio je sjemeništu u Trnavi. U Vesprimu se Juraj Jakušić očitovao kao velik i revan katolički biskup. Uz pomoć franjevaca i isusovaca, puno je radio na povratku stanovnika svoje biskupije iz protestantizma u Katoličku crkvu. U čitavoj biskupiji proširio je molitvu sv. krunice. Kao vesprimski biskup bio je član povjerenstva koje je 1638., na tvrđavi Lubovňa, u ime kralja radilo na pregovorima s Kraljevinom Poljskom oko povratka spiških gradova Ugarskoj. Ugarski sabor povjerio mu je da radi kao član komisije za uređenje granica između Monarhije i Šleske. Sabor ga je također 1638. imenovao komisarom istražne komisije za štete nanesene hrvatskim i slavonskim staležima.³⁰ U Vesprimu je Jurja Jakušića tištalo to što je u gradu i tvrđavi, premda nisu bili u vlasti Turaka, zbog obrane boravilo puno vojnika, koji su plijenili biskupske posjede. Na drugoj strani, vlastelini nisu htjeli davati crkvene desetine i biskup je morao često s tim u vezi tražiti pomoć od kralja.³¹

Na molbu Jurja Jakušića kao biskupa i vesprimskog župana, kralj Ferdinand III. ispravio je granice županija, kad je iz sklopa županije Alba Julia pridružio Vesprimskoj županiji *totalem et integram possessionem Kereszthur*, što je *ab antiquo* bilo dijelom Vesprimske biskupije.³² Juraj je 1640. kao vesprimski biskup počeo s rekatolicizacijom hodočasničkog mjesta Andocs u Šomođskoj županiji. Poslao je onamo više misionara isusovaca, koji su tu uporno i revno djelovali pa je 1686. već bilo u katoličku crkvu vraćeno 16 župa, a isusovci su liturgijski služili u ukupno 56 mjesta.

1641. je biskup Jakušić boravio u Rimu. Ondje je nadahnuo isusovca Nikolu Inchoffera da napiše povijest katoličke crkve u Ugarskoj, što je taj pisac kasnije i učinio.³³

²⁷ Carolus Rimely, *Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Posoniensis* (Posonii, 1880.), str. 241; Emerik Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko – đakovačke i srijemske*. (Osijek, 2000.), str. 61.

²⁸ István Sugár: *Az egri püskökök története*. (Budapest, 1984.), str. 319.

²⁹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 6-8.

³⁰ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 14, str. 295-298; István Sugár: cit. dj., str. 320.

³¹ István Sugár: cit. dj., str. 320.

³² MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 341-342.

³³ József Szinycsei, c. d., V., Budapest 1897., str. 309-310; István Sugár, cit. dj., str. 320.

Još kao vesprimski biskup počeo je Juraj Jakušić 1641. u gradiću Pruské graditi franjevački samostan. Gradnju je nastavio i kao egerski biskup, jer kada je 21. studenoga 1642. njegov prethodnik Juraj Lippay preuzeo Ostrogonsku nadbiskupiju, istog je dana Jakušić imenovan za biskupa u Egeru. Iznad vrata na pročelju franjevačke crkve u Prusku do današnjih dana sačuvan je dedikacijski natpis: „Orate pro Georgio Jakusith Episcopo Wesprimiensi, qui mole peccatorum pressus, hoc Monasterium a Fundamentis erexit A. D. 1642 (Molite za Đuru Jakušića vesprimskog biskupa koji je, pritisnut teretom grijeha, ovaj samostan podigao iz temelja godine Gospodnje 1642.“³⁴ Na početku, kada gradnja samostana još nije bila završena, uveo je Juraj ovamo franjevce ugarske provincije Blažene Djevice Marije. Protestantski pastor i kantor Bartol morao je napustiti župnu kuću i franjevci su upravljali župom do 1673. Njihov pastoralni rad bio je za kratko vrijeme okrunjen uspjehom i luteranizam je bio izbrisan iz gradića Pruské. Biskup se pobrinuo za redovnike utemeljivši fundaciju iz koje su franjevci godišnje dobivali prihode za svoje dušobrižničko djelovanje u Prusku i okolici. Nakon 47 godina uspješnog pastorala, 1689. zamjenom su dobili samostan u Prusku franjevci ugarske provincije Presv. Spasitelja (*provincia S. Salvatoris*). Prvim njihovim gvardijanom postao je 14. rujna 1689. definitor provincije pater Leonard Ondrejković, dok je 1690. godine gvardijanom postao pater Kapistran Košulić (Kossulics). Franjevci provincije Blažene Djevice Marije otišli su u samostan u Sümeghu. U to doba, kao i u prvoj polovici 18. stoljeća, slijedila je zbog većeg broja redovnika dogradnja samostana u Prusku, kojoj je ruku pomoćnicu pružio njitranski biskup Ladislav Mat'ášovský (1696.-1705.). Franjevcima je poklonio 20.000 komada opeke. 1690. vodio je ovdje studij moralne teologije i vjerske kontroverzije pater Stjepan Gelenius. Sljedećih godina, novaci franjevačkog reda osim moralne teologije studirali su tu i filozofiju.³⁵

Zanimljivo je da je Juraj bio imenovan za egerskoga biskupa 21. studenoga 1642. i da je umro poslije točno pet godina, tj. 21. studenoga 1647.³⁶ U sam Eger nije mogao doći jer je grad i velik dio biskupije bio pod vlašću Turaka. Egerski biskupi u to doba boravili su u Košicama ili u Jasovu. Zbog toga je i njegovim sjedištem bio samostan premonstranata u Jasovu, u blizini kraljevskoga grada Košica. Osim toga, velik dio Egerske biskupije bio je pod vlašću erdeljskog kneza i ustanika Jurja Rákóczyja i protestantsko stanovništvo je bilo luteranske i kalvinske vjeroispovijesti. Car Ferdinand III. je poslao Jurja Jakušića u ovu biskupiju namjerno, želeći da Jakušić ondje bude „braniteljem katoličke stvari“ (*propugnatorem rei catholicae*).³⁷ Košice su

³⁴ Kletus Bielek, cit. dj., str. 152; Alexander Lombardini, cit. dj., str. 106; Emerik Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko – đakovačke i srijemske*, str. 61.

³⁵ Kletus Bielek, cit. dj., str. 152; Alexander Lombardini, cit. dj., str. 106-107, 161.

³⁶ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 456-457; Pius B. Gams, *Series episcoporum*, str. 368.

³⁷ Nicolaus Schmitth, *Episcopi Agrienses III*. (Tyrnaviae, 1768.), str. 238-239.

pale pod vlast kneza Rákoczyja u veljači 1644. Gornjougarski glavni kapetan Forgač napustio je grad pa su ga morali napustiti i isusovci. Već u ožujku 1644. erdeljski je knez utemeljio u Košicama kalvinsku crkvu. Jakušić je trebao zaustaviti djelovanje i napredak Reformacije. Za njegovo materijalno stanje kralj se pobrinuo tako što mu je *ex autoritatae juris patronatus* 15. rujna 1644. udijelio naslov *praepositurae infulatae* u gradiću Šahy (Saag). Kralj je to učinio i jer biskup nije mogao stalno boraviti u svojoj biskupiji, zbog nemira i turske opasnosti. Naslov *Praepositurae Saghiensis* Jakušić je dobio samo do trenutka dok ne bude u mogućnosti vratiti se u svoju Egersku biskupiju.³⁸

Materijalne prilike Egerske biskupije Jakušić je morao rješavati odmah pošto je nastupio na egersku biskupsku stolicu. Njegov preteča Juraj Lippay dao je u najam Ivanu Drugetu iz Humenna biskupske desetine od vinarskih gradova Tokaja i Tarcala. Iako je Druget bio Jakušiću šogor, biskup se obratio kralju sa zahtjevom da se obnovi stari poredak u stvari biskupskih desetina. Kralj Ferdinand III. odlučio je 6. srpnja 1643. pišući Drugetu da se donacijom vlastelinstva Tokaj ne smiju rušiti prava egerskog biskupa i neka se mirno dogovori s biskupom.

Kada se činilo da je stvar oko desetina s vlastelinstva Tokaj uređena, došlo je 1645. u Linzu do potpisa mira između kralja i ustanika Jurja Rákocyja. Prema popisu trebalo je u Egerskoj biskupiji vratiti luteranima samo osam crkava, tri u Abovskoj, tri u Zemplinskoj i dva u Šariškoj županiji. No, Juraj Rákoczy je prema sporazumu potpisanom s kraljem u Linzu dobio sedam sjeveroistočnih županija Ugarske, među njima Abov i Zemplin. Tako je erdeljski ustanik stekao i sve biskupske desetine iz županija preko rijeke Tise. Držao ih je sve do svoje smrti 1648. Posljedica upornog truda biskupa Jakušića bila je činjenica da je za biskupiju i egerski kaptol dobio od ustanika barem desetine iz Zemplinske županije. Postoji arhivski podatak od 8. rujna 1646. koji svjedoči da je Rákoczy pred egerskim kaptolom dao za biskupa dvije tisuće talera.³⁹

1645. Jakušić je ponovno posjetio Rim i dobio od pape Inocenta X. potvrdu kao egerski biskup. Ali moramo reći da je glavni razlog njegova posjeta Rimu bila parnica između ugarskog biskupskog zbora i kralja na jednoj strani te Svete Stolice na drugoj strani. Rim, ili kurija, tražio je novac za papinske potvrde ugarskih biskupa i nadbiskupa. Ugarski biskupi su tvrdili da je, na temelju kraljevskog *jus patronatus*, višestoljetna praksa da kod izdavanja papinske bule budu oslobođeni od plaćanja anata. Parnica se zaoštrila tako da je papa imenovao kardinalsko vijeće koje je osudilo ponašanje ugarskih biskupa i dalo prijedlog za plaćanje anata. Radi toga je biskupski

³⁸ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 607-608 „*Georgio Jakusith ad tempus donec videlicet et quoque is in suum Episcopatum Agriensem redere poterit...*“. József Szinnyei, *Magyar irók élete és munkái*. V., (Budapest, 1897.), str. 309-310; István Sugár, cit. dj., str. 320.

³⁹ István Sugár, cit. dj., str. 322-323.

zbor Ugarske poslao Jakušića, koji je u zboru uživao ugled, u Rim. Mladi biskup zalagao se za to da ugarski biskupi zbog papinske potvrde ne moraju plaćati papinske takse. Trebao je podcrtati da su ugarski biskupi živjeli u svijesti da im je kurija otpustila anate. Jakušić je dobio u Ugarskoj preporuku da od pape traži novčanu pomoć za borbu protiv Turaka, a najviše je trebao tražiti da papa sa svom svojom važnošću utječe na francuskog kralja da se ne ujedini s poganskim Turcima i protestantskim knezom Jurjem Rákoczyjem. Jakušić je postigao mali uspjeh kad je kardinalsko vijeće donijelo odluku da se anata od potvrde ostrogonskog nadbiskupa Jurja Lippaya smanji s 4000 na 100 zlatnika, a da ostali biskupi dobiju oslobođenje od plaćanja anata. U drugim zahtjevima Jakušić nije uspio. Jakušićevi rimski pregovori nisu uklonili nesporazum između Svete Stolice i ugarske krune. Jakušić je pismima iz Rima obavješćivao kralja da su ugarski biskupi puno izgubili kad nakon kraljevskog imenovanja nisu tražili potvrde u Rimu, jer u rimskoj kuriji nije bilo ni traga o njihovim imenovanjima i donacijama koje je davao kralj. Zbog toga je kasnije kralj, pošto bi izrekao svoje imenovanje, upozoravao nove biskupe da moraju u roku od tri mjeseca zatražiti papinu potvrdu.⁴⁰

Juraj Jakušić je kralja Ferdinanda III. više puta molio da iz Rima traži original zlatne bule pape Silvestra o tzv. apostolskim pravima ugarskih kraljeva u stvarima imenovanja biskupa, podjeljivanja crkvenih beneficija i određivanja granica novih biskupija. Jakušić je želio da na rimskom putu pribavi i donese u Ugarsku kopiju povelje pape Silvestra II., o kojoj se pričalo da njezin original postoji u traniskom samostanu. Bulu izdanu 23. ožujka 1000., vjerovalo se, našao je 1550. ostrogonski nadbiskup Antun Vrančić i napravio njezinu kopiju, koju je poslije dobio franjevac Rafael Levaković. Ovaj konventualac ustupio ju je Nikoli Inchofferu, koji ju je u Rimu 1644. objelodanio u djelu *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*.⁴¹ Teško je reći je li Jakušić vjerovao buli ili ne. Bit će da je vjerovao u nju. Kasnije je dokazano da je bula pape Silvestra II. falsifikat koji je bosanski biskup Ivan Tomko Marnavić načinio oko 1635. za Rafaela Levakovića, kojem je ona trebala jer ga je kralj imenovao za krbavskog biskupa, ali ga papa nikada nije potvrdio.⁴²

Jakušić je kao biskup pomagao franjevcima i isusovcima u njihovu pastoralnom radu i rekatolicizaciji stanovnika različitih područja Ugarske. Kada je npr. grof Albin Althan želio trajno naseliti isusovce u Komárno te im dao neke prihode od svojih imanja, i biskup Jakušić je učinio slično. Osim drugih darovao im je npr. selo Pákozd.⁴³ Nezaobilazno mjesto u povijesti Crkve

⁴⁰ Jozef Špirko, *Cirkevné dejiny II.* (Turčiansky Sv. Martin, 1943.), str. 252-253; István Sugár, cit. dj., str. 321.

⁴¹ István Sugár, cit. dj., str. 321; Jozef Tomko, *Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku.* (Spišské Podhradie, 1995.), str. 27, 42.

⁴² Jozef Špirko, cit. dj., str. 252-253; Jozef Tomko, cit. dj., str. 28.

⁴³ Emil Krapka i Vojtech Mikula, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561-1988.*, str. 142.

zaslužio je biskup Jakušić unijom s pravoslavcima u Užgorodskoj i Zemplinskoj županiji. Nakon pogreba Ivana Drugetha, supruga njegove sestre Ane u Užgorodu, vodili su s njim pregovore o uniji redovnici bazilijanci Petar Rostosinszky, Demeter Kornicky, Petar Partenius Petrović i Gabriel Košović. Posljedica tih pregovora bila je unija koju su potpisali biskup Jakušić i 63 pravoslavna svećenika 4. travnja 1646. u kapelici u tvrđavi Užgorod. Njihov primjer sljedećih godina, za episkopata egerskog biskupa Benedikta Kišdyja, slijedili su i drugi pravoslavni svećenici u Zemplinskoj, Šariškoj i Spiškoj županiji te je tako nastala grkokatolička crkva u sjeveroistočnoj Ugarskoj.⁴⁴ Grkokatoličke župe u Spiškoj županiji užgorodski je biskup Partenius Petrović dao u jurisdikciju spiškome prepoštu.

Biskup Juraj Jakušić dobro je govorio njemački. S njemačkog je na mađarski preveo djelo o vjerskom čitateljskom društvu (*A szent-olvasó társulat*), koje je bilo objelodanjeno 1636. u Trnavi.⁴⁵ Zbog bolova često je dolazio u toplice u Trenčianskim Teplicama i stoga se javila sumnja u pogledu mjesta gdje je 1647. umro: u Egeru, Trenčianskim Teplicama ili u rodnom gradiću Pruské. Istina je svakako da je pokopan u samostanskoj franjevačkoj crkvi u Prusku. Natpis na kamenom epitafu iznad njegova groba glasi „Illustrissimi, ac Reverendissimi, D. D. Georgii Jakusith de Orbova, Episcopi Agriensis, Comitatum Heves et utriusque Szolnok Supremi Comitatus Sac. caes. Regiaeque Majest. Consil. Intimi qui pie obiit Anno MDCXLVII. Die 21. Novembr. Aet. suae annorum 38. ([Ovdje počiva tijelo] presvijetlog i mnogopoštovanog gosp. Đure Jakušića de Orbova, egerskog biskupa, župana županije Heves i oba Szolnoka, tajnog savjetnika Veličanstva Sv. Rimskog Carstva, koji je blago preminuo godine 1647., dana 21. studenog, u dobi svoga života od 38 godina).“⁴⁶

Kao biskup, župan i kraljevski konzilijar sudjelovao je u krupnim državnim događajima, kad se radilo o privilegijama gradova, npr. Njitre 1637.⁴⁷ i Rožňave,⁴⁸ potvrđama ceha stolara i kovinskih radnika (*asztalos és lakatos*) u gradiću Medzev 1639.,⁴⁹ promaknuću u plemićki i magnatski stalež Nikole Joo de Kaszahaza 1645.⁵⁰ i Dionizija Zechyja iz Rimavske Seče

⁴⁴ Stasiewski, Bernhard, *Die selbständigen und die mit Rom unierten Ostkirchen*. U: Handbuch der Kirchengeschichte, V, (Freiburg-Basel-Wien, 1970.), str. 249; István Sugár, cit. dj., str. 323.

⁴⁵ Eubomír V. Prikryl, *JAKUŠIČ (Jakusics, Jakusith, Jakussich), Juraj*. U: Lexikón katólických kňazských osobností Slovenska. (Bratislava, 2000.), str. 577.

⁴⁶ Kletus Bielek, cit. dj., str. 152; Alexander Lombardini, cit. dj., str. 106; Emerik Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko-đakovačke i srijemske*, str. 61. U Gašićevu prijepisu natpisa su neke pogreške, npr. da je biskup umro 1642. godine.

⁴⁷ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 8, str. 170-173.

⁴⁸ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 16, str. 652-656.

⁴⁹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 344-351.

⁵⁰ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 619-621.

(Rimaszech) također 1645.,⁵¹ donaciji prihoda prepoziture Starog Budima Trnavskom sveučilištu prema propisima koncila u Tridentu⁵² i dr.

Biskupov brat **Emerik** Jakušić postao je, slično kao i Juraj, katolikom u mladosti i studirao je u Rimu. Sačuvano je njegovo rukopisno djelo „Architectonica militaris scripta... sub professore rev. patre Bek“, datirano 15. lipnja 1637. u Rimu. Djelo ima četiri poglavlja, 165 stranica i nekoliko crteža. 1658. ga je Nikola Pázmány darovao grofu Adamu Forgaču i kasnije je djelo u posjedu neke knjižnice u Budimpešti.⁵³ Emerik se nakon povratka u Ugarsku oženio Rozalijom, kćeri Jurja Pethe de Hetes. Iako su dobili više bogatstva, rodio im se samo jedan sin, Emerik. Među njihovim posjedima spominju se Topolčianky (Kis Tapolcsan) i Levice u županiji Tekov (Bars) te Ormož u Štajerskoj (Steyermark).⁵⁴ U to doba, jedan pripadnik obitelji Jakušić posjedovao je vlastelinstvo Ludanice u dolini rijeke Njitre. Pošto je grana Jakušića u Ludanicama izumrla, vlastelinstvo su dobili plemići Erdödy.⁵⁵

Emerik stariji umro je oko 1643., jer je prema pismu kralja Ferdinanda III. iste godine biskup Juraj Jakušić postao tutor njegova sina, a Emerik st. spominje se kao pokojni. Biskup se trebao brinuti ne samo za imovinu mladog dječaka, nego i za njegovo školovanje, odgoj i naobrazbu *ad tempus legitimae et adultae aetatis ipsius*.⁵⁶ Nakon smrti biskupa Jurja 1647. trebao se opet netko pobrinuti za mladoga momka Emerika. Tada kralj Ferdinand III. pismom datiranim u Linzu 14. kolovoza 1648. postavlja za njegova tutora njegovu vlastitu majku Rozaliju Pethe de Hetes, koja je tada već bila udana za Nikolu Pazmanya. Istodobno je, istog datuma, kralj izdao drugo pismo kojim je legalizirao Emerika kao sina pokojnog Emerika st. i Rozalije Pethe koji su živjeli u braku, ali prema ondašnjim zakonima bio je to brak zabranjenog stupnja krvne srodnosti.⁵⁷ 1650. je prema pismu Ferdinanda III. Emerikov novi tutor postao glavni kapetan tvrđave Nové Zámky (Érsekújvar)

⁵¹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 8, str. 630-635.

⁵² MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 10, str. 158-159 „*Applicatio Praepositurae Veteris Basae pro Alumnatu Universitatis Tyrnaviensis fundato facta*“.

⁵³ József Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*. V., (Budapest, 1897.), str. 305.

⁵⁴ Andreas Lehotzky: *Stemmatographia Nobilium Familiarum Regni Hungariae*. (Posonii, 1796.), str. 102 „...*Levam post eum [Francisum Dobo] possedit Emericus Jakusitz...*“, str. 193.

⁵⁵ František Sedlák, *Zmeny vo feudálnej držbe pôdy na Slovensku v 17. a začiatkom 18. storočia*. U: Slovenská archivistika, br. 1/1979., str. 107.

⁵⁶ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 9, str. 556-557.

⁵⁷ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 10, str. 137-138 (...*in prohibito Consanguinitatis gradu ignoranter quidani matrimonium inter sese inittant, ex quo praedictus puer Emericus Jakusith natus & provocatus*).

Pavao Serény de Kis Serény.⁵⁸ Taj isti Pavao spominje se i u pismu Ostrogonskoga kaptola 1653. kad je kao tutor dječaka Emerika i *director bonorum arcis Oroslánkeö* zastupao mladog Jakušića pri prijenosu imovine obitelji Szomarowsky u selu Zamarovce, gdje je Emerik imao u vlasništvu baštinske dijelove svojih predaka.⁵⁹ U doba kad je Emerik preuzimao svoje posjede, nastala je parnica između njega i njegova očuha grofa Nikole Pazmanya. Ugarski sabor je člankom br. 90. od 1659. godine zadao palatinu da istraži i konačno odluči u toj stvari. Emerik je, naime, optužio Nikolu da mu je nepravедno uzeo imanja, zlato, srebro, namještaj, dragocjenosti u selima Pruské i Rará u vrijednosti od 100 tisuća forinta. Također mu je uzeo 150 tisuća forinta koje je Emeriku oporukom ostavila baka kao baštinu. Sabor je od suca tražio da se Jakušiću vrate posjedi u Ugarskoj ili, ako to nije moguće, u priograničnom području Moravske.

Oko 1660. opet su na vlastelinstvu Vršatec isusovci provodili misije i pastoralni rad. Župna crkva u Prusku bila je vraćena katolicima, a Marija Forgách, govorilo se, potjerala je protestante. Dana 4. listopada 1675. osnovana je u samostanskoj crkvi sv. Jurja „Bratovština sv. Franje Asiškog“.⁶⁰

U razdoblju između 1653. i 1670. **Emerik** ml. bio je u braku s Polyxenom r. Serényi iz Maloga Šerena. Iako su boravili u gradiću Pruské, posjedovali su čitavo vlastelinstvo tvrđave Vršatec. Tvrđava im je uvijek služila kao mjesto za obranu vlastitih života u vrijeme opasnosti i nesigurnosti. Tako je ona, poradi svojega položaja, poslužila ne samo Jakušićima, nego i drugom plemstvu i palatinu Franji Vesselenyju kad su Turci 1663. godine napali pokrajinu oko srednjeg toka rijeke Váh. Premda su Turci uništavali i plijenili sela, Vršatec je ostao nesrušen. Drukčije prilike nastale su 1680. Tada je vojska ustanika Emerika Tökölyja napala i zauzela tvrđavu, ostavši u njoj tri godine.

Prije 1669. nastao je sukob između Jakušića i susjednog vlastelina u Ilavi, Ostrošića. Iako je među njihovim vlastelinstvima granicu tvorila rijeka Váh, Ostrošići su posjedovali i četiri sela na desnoj strani rijeke, gdje se nalazilo vlastelinstvo Jakušića. Zbog toga su se 14. kolovoza 1669. u selu Slanica sastali kraljevski komornici Emerik Jakušić i Matija Ostrošić i sastavili kontraktno pismo (*litterae contractuales*) prema kojem je Emerik za deset tisuća ugarskih florena kupio za sebe, suprugu Polyxenu r. Serényi i svoje potomke sela Bohunice i Krivoklat te predije Podminovce i Sedmerovec. Kontrakt su Jakušić i Ostrošić podastrijeli ostrogonskom nadbiskupu Jurju Szelepchéniju, koji ga je potvrdio u Trnavi 27. ožujka 1680., a kraljevsku potvrdu te transakcije dobili su od kralja Leopolda I. 1681.⁶¹

⁵⁸ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 10, str. 511.

⁵⁹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 11, str. 138-141.

⁶⁰ Alexander Lombardini, cit. dj., str. 106, 162.

⁶¹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 17, str. 34-38 „*Domino Emerico Jakussith de dicti Orbova et Generosae et Magnificae Dominae Polixenae Sereny consorali ejusdem, isporumque haeredibus et posteritatibus ac legatariis utriusque sexus universis in et praefata Summa Decem milia hungaricalium florenorum...*“

Emerik Jakušić i supruga mu Polyxena bili su vjerni članovi Katoličke crkve. Brinuli su se za vjerski život na svojem vlastelinstvu, za obnovu crkve i povratak podanika iz protestantizma u Katoličku crkvu. 1673. odlučili su da će župnu crkvu sv. Petra i Pavla i župnu zajednicu u Prusku voditi dijecezanski svećenik, a da franjevcima ostaje samostan i redovnička crkva sv. Jurja.⁶²

Emerik Jakušić se 1681. pobrinuo kod kralja Leopolda za milost za Andriju Zbiška. Taj je plemić živio na od Turaka okupiranom teritoriju u županiji Hont i vjerojatno nenamjerno dopustio si je neke pogreške. Zato mu je Emerik pomagao, donijevši kraljeve *literae gratiales* podžupanu županije Hont, jer je županija Zbiška bila protjerana.⁶³

Dana 1. sječnja 1683. su Emerik Jakušić i njegova supruga Polyxena na onodobnom slovačkom jeziku napisali urbar Vršatskog vlastelinstva. U njemu se Emerik, osim kao vlastelin Vršatca, spominje i kao gospodar tvrđava Orava, Lietava i gradića Pruské, iako je potonji gradić bio dio tvrđave Vršatec. Urbar daje precizne i dragocjene informacije o imovinskoj situaciji plemića Jakušića. 1683. Jakušići više nisu stanovali u tvrđavi Vršatec, nego u renesansnom dvorcu u gradiću Pruské. Na tvrđavi su boravili samo kaštelan (porkolab), žitar (frumentariuš), 5 vojnika i 16 šumara. Pripadnosti tvrđave su bila dva pašnjaka za stoku, dva vrta za luk, kupus i peršin, 5 livada s kojih se od jedne košnje dobivalo 84 kola sijena, pivovara i pecara za rakiju. Dok su vojnici ili čuvari čuvali tvrđavu, šumari ili čuvari šume su na cesti ispod tvrđave u smjeru Moravske ubirali carinu, lovili zvjerad (npr. za ubijenog vuka bi dobili 50 denara, a za vepra 80 denara), skupljali žir za svinje i sijeno za ovce.

Na dvorcu u gradiću Pruské spominje se četrnaest sluga. Najvišu funkciju imao je upravnik (generalis administrator bonorum), koji je nadzirao sve poslove u vlastelinstvu. Za njim je bio žitar (frumentariuš), onda ključar, pekar, dvornik, četiri vojnika (stražara), pivovar, žena koja je pekla rakiju, vrtlar i vratar. Upravnik je imao ovlast nadzirati sve sluge i, ako je bilo potrebno, kažnjavati ih tamnicom ili palicom. Nadzirao je i žetvu, kvalitetu žita, brinuo za čistoću u pivovari, pecari za rakiju, nadgledao poslove u mlinovima, krčmama i gospodarskim zgradama u kojima je bila smještena hrana, sijeno, led, sol i druge stvari za ljude i životinje. U krčmama je nadzirao da krčmari prodaju samo unaprijed određeno piće: pivo, rakiju (goralka), ili vino i da ne varaju u mjerama. Prodavao je vunu od ovaca, isplaćivao je čeljad i primao novac kao porez od stanovnika vlastelinstva. Vlastelini su mu naredili da bez razloga ne kažnjava podanike kako se njihov broj ne bi smanjivao. Brinuo se također da predstavnici pojedinih sela (richtár, od njem. Richter) dijele pravdu među seljacima.

⁶² Kletus Bielek, cit. dj., str. 152.

⁶³ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 16, str. 712-713, 17, str. 192-194.

U imovinu dvorca u Prusku spadalo je, osim kaštela, pet vrtova za stabla i cvijeće, ribnjak u selu Bohunice, brod na rijeci Váh, sedam krčmi, sedam mlinova, podrumi za vino, zgrade za led i za hmelj. Kod donjeg mlina u selu Mikušovce bila je pilana, kod gornjeg mlina u istom selu radionica za proizvodnju platna (valcha, njem. Walke). Mlinar u Prusku imao je dužnost proizvoditi lijesove za sve pokojne u vlastelinstvu. Vlastelinstvo je imalo pet gospodarskih majura (majer, njem. Meier):

1. Gornji u Prusku, u kojem je radila samo jedna žena, koja je uzgajala 12 kokoši, 100 pilića i 25 komada druge sitne stoke. Godišnje je davala u kaštel tisuću jaja. Na kotaru Pruska uzgajalo se 300 komada ovaca.
2. Donji u Prusku, u kojem su radila četiri čovjeka. Uzgajali su svinje, guske, patke, purice i dvije krave od kojih su nosili mlijeko u kuhinju kaštela.
3. Dlužavski majur, gdje se pet ljudi brinulo za 60 krava i teladi. Godišnje su uzgajali 12 teladi, proizvodili maslac i kravlji sir.
4. Majur u selu Červený Kameň imao je podjednak broj životinja kao dlužavski majur. Osim toga su tu uzgajali ovce u broju od oko 600-800 komada, za koje se brinulo četiri-pet pastira.
5. Majur u selu Zamarovce je bio najmanji. Tu su radila četiri čovjeka i brinula se za četiri vola, kokoši, guske, patke i purice.

Pripadnost vlastelinstva su bila i dva potoka na zemljištu vlastelinstva. U njima je bilo strogo zabranjeno loviti ribe (pastrve). To su smjeli samo stražari šuma. Dio vlastelinstva Jakušiča bio je i vinograd Šalapergh kod gradića Senec. U Prusku su u vrijeme popisa iz urbara bile 93 seljačke kuće. Od toga je broja bilo samo jedanaest čitavih seljačkih sesija. Podložnici su bili razdijeljeni prema imovini na seljake i kućnike (domkár, hoštak).

U urbarskom popisu zapisano je i utemeljenje (fundacija) hospitala u Prusku, koji je osnovao Emerik Jakušić sa suprugom Polyxenom. Oboje su bili katolici i u vjerskom su duhu utemeljili hospital s deset kreveta za bolesnike, starce ili siromašne prosjake. Hospitalu je upravnik bio dužan davati hranu, slično kao i samostanu franjevac: meso, brašno, žito, svinju, pivo, ulje i drugo. Urbar je osiguravao dohotke i župnoj crkvi, župnoj kući, župniku te školi i učitelju.⁶⁴

1687. je Emerik postao kraljevski službenik za rijeku Váh. Bio je posljednji muški potomak vršatske grane obitelji Jakušić. Supruga mu je rodila samo dvije kćeri, Polyxenu Jozefu i Tereziju Rozu. Emerik je umro 3. studenoga 1692. i pokopan je u kripti samostanske franjevačke crkve u Prusku.⁶⁵

⁶⁴ Alexander Lombardini, cit. dj., str. 106; Richard Marsina i Michal Kušik, *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku II*. (Bratislava, 1959.), str. 336-461.

⁶⁵ Kletus Bielek, cit. dj., str. 152, piše da je Emerik umro 1. 11. 1692., dok Alexander Lombardini, u cit. dj., str. 162 piše da je umro 3. 11. 1692.; *Slovenský biografický slovník II.*, str. 511.

Ali još 1670. Emerik je pred požunskim kaptolom dao u zalog svojoj supruzi Polyxeni čitavo vlastelinstvo tvrđave Vršatec s kurijom u Prusku, Trenčianskim Bohuslavicama i sa svim pripadnostima u Trenčinskoj županiji.⁶⁶ Nakon Emerikove smrti udovica Polyxena je dobila u vlasništvo tvrđavu Vršatec i 29. rujna 1694. izradili su njezin popis. U njemu piše da gornja tvrđava, smještena na visokim stijenama, ima tri kata. Dvorane i sobe zidane od kamena i djelomično sagrađene od drva su u dobrom stanju, dok su u donjoj tvrđavi dva kata i sobe u lošem stanju. Druga građevina na donjem dvorištu ima tri kata, a u vrijeme popisa služila je kao žitnica. Osim toga bile su još u donjom predvorju cisterna isklesana u stijeni, štale za trideset konja i za koze i dva podruma.

1694. umrla je Polyxena Jakušić, r. Serényi. Budući da Emerik Jakušić ml. nije imao muškog potomka (*defectum seminis*), vlastelinstvo tvrđave Vršatec, slično kao i vlastelinstvo Ostrošića Ilava, za 56000 zlatnika kupio je carev general Sigfrid Kristofor Breuner iz Stubinga. Na temelju kraljevske povelje uveli su Breunera u vlasništvo tvrđave 14. travnja 1696.⁶⁷

Kćeri Emerika Jakušića i Polyxene r. Serényi dobro su se udale. Polyxena Jozefa se udala za grofa Ivana Koháryja de Čabrad' (1657.-1697.), a kad je on kao četrdesetgodišnjak umro, udala se drugi put za grofa Antona von Hatzfelda. Slično je bilo i s Terezijom Rozom. Prvi put se udala za grofa Adama Zichyja de Zichy et Vásonkeö (+1701.),⁶⁸ a nakon njegove smrti za grofa Jurja Erdődyja de Monyórkerék et Monoszló (1645.-1713.). U ostavštini Aleksandra Lombardinija sačuvana su tri slovačka pisma datirana u Beču 3. siječnja 1710. u kojima su Polyxena Jozefa i Terezija Roza potpisane kao „Groff Jakusith Polixena, Groff Jakusith Tereszia Panie na Bittczy“. Tim pismima potvrđuju transakciju prema kojoj su svojem frumentariušu Franji Gottuighu i njegovim potomcima i nasljednicima za vjerno služenje od djetinjstva prodali u gradiću Bytča kuću „pod Zamkom Bittczanskym“ i neka polja koja su bila imovinska pripadnost te slobodne kuće. Pisma svjedoče da su Jakušiči imali neke imovinske porcije također i u vlastelinstvu Bytča te da su obje kćeri Jakušića poznavale slovački jezik i koristile ga ne samo usmeno, nego i pismeno.⁶⁹

⁶⁶ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 11, str. 157-159 (*...totalem et integram Arcem Oroszlanykõum cum Curia Pruskij et Bohuszlavicz ac universis earundem appertinentiis, omnino in Cottu Trenchiniensi existen. praefatae Consorti suae Successoribusque vel Legataris eadem tam in resutionem certorum quadraginta Millium florenorum de Domo Paterno allatorum quam aliorum decem per se ex amore coniungali inscriptor...*).

⁶⁷ Kletus Bielek, cit. dj., str. 153; Alexander Lombardini, cit. dj., str. 104.

⁶⁸ Adama Zichyja i Tereziju r. Jakušić slikao je poznati slikar Benjamin Block (1631.-1690.) u razdoblju kad je nakon 1684. boravio u Beču. Njihove slike su sada smještene u Muzeju na tvrđavi Červený Kameň u Slovačkoj.

⁶⁹ *Listy rodiny Jakušič*. In: Slovenský Letopis VI, 1882., str. 308, 309.

Na kraju ovog članka treba još podcrtati da su u Hrvatsko-Ugarskoj Kraljevini postojale najmanje dvije grane obitelji Jakušić. Prema Ivánu Nagyu, u ratu protiv Turaka sudjelovao je oko 1590. godine Emerik Jakušić.⁷⁰ Nepoznatog porijekla je Klara Jakušić udana za Franju Čakija (1630.-1670.), župana županije Spiš. Klara je umrla sigurno vrlo mlada jer Čaki je bio drugi put oženjen Elizabetom Czobor. U pismu kralja Leopolda I. o prihodima opatije sv. Martina u Pannonhalmi spominje se 1670. godine još i Martin Jakušić, koji je bio plemićki sudac (*szolgabíró*) županije Győr.⁷¹ Sigurno je da su Emerik i Martin bili članovi neke druge grane obitelji Jakušić. Slično je 7. lipnja 1660. car Leopold izdao donaciju za sela Szekcső (Kapos Szekcső) i Görcsöny u Baranjskoj županiji u blizini Pečuha Petru Jakušiću (Jagosics), glavnom kapetanu u Vesprenu. Petar je nakon protjerivanja Turaka dobio te posjede sa svim pripadnostima za zasluge i vjernost koju je očitovao prema kralju i u obrani monarhije. Donacijom je Petar dobio posjede ne samo za sebe nego i za sve svoje baštinike, nasljednike i potomke u trajno vlasništvo.

Poznato je također da su neki Jakušići živjeli u 17. stoljeću u Erdelju. Kada je naime 1670. bilo razotkriveno pripremanje bune Franje Vesselenyja, palatin je tražio sklonište kod Jakušića u Erdelju. Vjerojatno su od ove grane bili Juraj i Ivan Jakušići koji su kasnije ratovali u vojsci ustanika Franje Rakoczyja 1705.⁷²

Teško je reći od koje je grane Jakušića potekao Josip Jakušić (Jakosics), svećenik i redovnik iz reda franjevaca. Rodio se 2. lipnja 1738. u Budimu. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Budimu i Gyöngyösu. 1756. ušao je u redodržavu sv. Ivana Kapistrana. Teologiju je studirao u Budimpešti i Rimu. Nakon povratka u Ugarsku djelovao je u različitim službama franjevačkog reda (rector, definator i dr.) u Temišvaru, Tolni i Vukovaru. Osim toga je objelodanio tri djela: 1. *Litterae circulares*, 1803. u Budimu (kod ustoličenja oca Ivana Velikanovića), 2. *Litterae encyclicae*, 1803. (kod ustoličenja oca Josipa Paviševića) i 3. *Collectanea vitae, mortis et operum Divi Joannis Capistrano*, 1803. Poštovao ga je i ostrogonjski nadbiskup, tako da je revni i umni redovnik postao asesor Ostrogonjske nadbiskupije. Umro je 4. veljače 1804. u Budimu.⁷³

⁷⁰ Iván Nagy, cit. dj., 5, Pest 1859., str. 290.

⁷¹ MOL Budimpešta, A-57, Libri regii, 15, str. 462-495.

⁷² Sándor Tóth, *Sáros vármegye monografija* II, Budapest 1910., str. 95.

⁷³ József Szinnyei, cit. dj., V., Budapest 1897., str. 305-306.

Summary

THE JAKUŠIĆ FAMILY – NOBLEMEN OF SLAVONIAN ORIGIN IN THE HISTORY OF SLOVAKIA

Based on original sources as well as printed and published literature, the author is writing about the Jakušić family that had moved from their homeland Slavonia to northern regions of the Habsburg Monarchy, namely present-day Slovakia, in an attempt to evade the Turkish danger. He presents their genealogy in a chronological fashion and provides important information about their possessions, mostly in the village of Pruské, about their family connections, about bishop Juraj Jakušić, and about the end of their existence on Slovakian territory at the end of the seventeenth century.

(Prijevod sažetka: Ana Levak Sabolović)

Key words: Jakušić family, bishop Juraj Jakušić, Croatia and Slavonia, Slovakia, Vršatec, village of Pruské, Eger, donation, castle, manorial estate, union with the Orthodox.